Kostoliansky náučný chodník

Kraj:	Nitriansky
Okresy:	Zlaté Moravce a Nitra
Geomorfologické jednotky:	Tribeč a Podunajská pahorkatina
Geologické jednotky:	jadrové pohorie a neogénna panva
Chránené územia:	Chránená krajinná oblasť Ponitrie, chránený areál Jelenská gaštanica a chránený areál Kostolianske lúky
Prístup:	bus Kostoľany pod Tribečom, pomník
Východisko:	Kostoľany pod Tribečom
Trasy:	Základný okruh: Kostoľany pod Tribečom – Jelenská gaštanica – Gýmeš – Studený hrad – Kostoľany pod Tribečom Trasa smer Velčice: Kostoľany pod Tribečom – kostol sv. Juraja – sv. Urban – Veľký Lysec – Velčice Trasa smer Ladice: Kostoľany pod Tribečom – sedlo pod Gýmešom – Ladice Trasa smer Jelenec: Kostoľany pod Tribečom – sedlo pod Gýmešom – Remitáž – Jelenec Trasa smer Žirany: Kostoľany pod Tribečom – sedlo pod Gýmešom – Remitáž – Žirany

Dĺžka, prevýšenie:	Základný okruh: 6,5 km, prevýšenie 260 m Trasa smer Velčice: 6,5 km, prevýšenie 300 m Trasa smer Ladice: 5,5 km, prevýšenie 200 m Trasa smer Jelenec: 7,5 km, prevýšenie 210 m Trasa smer Žirany: 8,2 km, prevýšenie 300 m
Čas prechodu:	podľa dĺžky trasy 2,5 – 4 h
Počet zastávok:	spolu 34
Náročnosť:	nenáročné až mierne náročné trasy

Zameranie chodníka: prírodovedné, lesnícke, historické

Typ chodníka: samoobslužný, jedna okružná a štyri líniové trasy, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasy chodníka vedú po značených turistických chodníkoch.

Rok otvorenia: 2015

Aktuálny stav: Náučný chodník je v teréne dobre vyznačený.

Sprievodca: stránka chodníka s bohatým textovým a fotografickým materiálom a mapovou aplikáciou

Kontakt: ŠOP SR, Správa Chránenej krajinnej oblasti Ponitrie, Samova 3, 949 01 Nitra, tel. 037 / 6515 420

Poznámky: (1) V teréne sú osadené v každej z obcí trasy chodníka len „úvodné“ informačné panely. (2) Trasa využíva riadne značené turistické chodníky, pričom zastávky označuje symbol náučného chodníka s príslušným číslom. (3) Upozornenie: V čase dozrievania gaštanov (október – november) je areál Jelenskej gaštanice ako aj zelená turistická značka, ktorá ňou vedie, pre verejnosť uzavretý. (4) Upozornenie: Prechod cez súkromnú zvernicu medzi zastávkami 17 a 20 smerom na Velčice je možný len so súhlasom jej vlastníka.

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie. Pre jeho celkovú dĺžku odporúčame absolvovanie po častiach. Pozri poznámky 3 a 4 vyššie.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Kostoľany pod Tribečom. Neveľká obec zhruba medzi Nitrou a Zlatými Moravcami hlboko vo vnútri pohoria Tribeč v doline Drevenice v oblasti jej zúženia medzi vrchom Dúň s hradom Gýmeš a masívom Veľký Lysec – Ploská. Na výrazných vrchoch na okraji Tribeča v okolí obce boli praveké hradiská (Veľký Lysec, Dúň), prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1111. Jej dnešné územie v 11. storočí potok delil – až do zlúčenia v roku 1873 – na dve časti, pričom západná patrila nitrianskemu kráľovskému hradu a východná s kostolom sv. Juraja (pozri heslo nižšie) kláštoru sv. Hyppolita pod Zoborom. Ležala pri historickom prechode cez Tribeč z Požitavia na stredné Ponitrie. Obyvateľstvo sa pre takmer horské prírodné podmienky živilo predovšetkým prácami v lese a chovom zvierat a žilo v chudobe. Na začiatku 19. storočia juhovýchodne od obce založili Forgáčovci prvú strojovú parketovú továreň v Uhorsku. Zanikla pred rokom 1892. Viac a informácie o obciach **Velčice, Ladice, Jelenec** a

Žirany pozri v odklikoch z názvov zastávok nižšie.

Kostol sv. Juraja v Kostoľanoch pod Tribečom. Neveľký kostolík na severovýchodnom okraji Kostolian pod Tribečom na úpätí masívu Ploská – Veľký Lysec, najvýznamnejšia pamiatka obce európskeho významu. Ako tretia najstaršia sakrálna architektonická pamiatka na území Slovenska je cenná najmä zvyškami unikátnych fresiek z prelomu 11. a 12. storočia, najstarších na území Slovenska. Nález zvyšku dreva v murive umožnil datovať jeho výstavbu v časoch Veľkej Moravy (9. storočie). Pôvodné predrománske jednolodie bolo mnohokrát prestavované, resp. dostavované (naposledy v roku 1963). Je národnou kultúrnou pamiatkou a v roku 2009 boli spoločne s Kostolom sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch – ako Predrománska cirkevná architektúra na Slovensku – v rámci medzivládnej iniciatívy označené znakom Európskeho dedičstva.

Chránený areál Jelenská gaštanica. Chránené územie pri juhovýchodnom okraji Tribeča na západnom svahu vrchu Dúň pod jeho najstrmšou vrcholovou časťou západne od Kostolian pod Tribečom vyhlásené v roku 1952 na ochranu historického porastu gaštana jedlého (*Castanea sativa*), ktorý pod svojim hradom Gýmeš založil v 13. storočí šľachtický rod Forgáčovcov ako zdroj krmiva pre lesnú zver. Ide o jednu z najstarších introdukcií lesných drevín na Slovensku. Na ploche 3,8 ha sa v rámci okolitých prirodzených dubovo-hrabových lesov vyskytujú 200 – 400-ročné gaštany jedlé s priemerom kmeňa až 140 cm. V súčasnosti je veľká časť starých stromov v gaštanici v dôsledku rakoviny ich kôry, ktorú šíri parazitická huba *Cryphonectria parasitica*, vyschnutá. Zmladenie porastov je však dobré. V čase dozrievania plodov (október – november) je gaštanica ako aj zelená turistická značka, ktorá ňou vedie, pre verejnosť uzavretá.

Gýmeš (kedysi aj **hrad Jelenec**). Zrúcanina hradu na vrchole vrchu Dúň západne nad Kostoľanmi pod Tribečom, resp. severne nad obcou Jelenec. Hrad, vybudovaný v 13. storočí na mieste niekdajšieho hradiska, bol jedným z rodových sídiel šľachtického rodu Forgáčovcov. Bol niekoľkokrát rozšírený a prestavaný v 16. a 18. storočí, no v prvej tretine 19. storočia spustol a časom sa zmenil na ruinu. Po roku 1985 dobrovoľníckymi aktivitami (klub EkoGýmeš, letné tábory Stromu života, občianske združenie Leustach, občianske združenie Castrum Ghymes) boli zakonzervované múry a zregulovaná náletová zeleň a sprístupnili sa všetky hradné nádvoria a niektoré zachované objekty. Keďže vrch **Dúň (514 m n. m.)** – podobne ako viacero podobných ďalších nevysokých a pritom výrazných po obvode Tribeča (**Plieška**, **Veľký Lysec**, Ploská, Svinec, **Hôrka**, Zlatnianska skalka, Člnok, Hrdovická a i.) – je vo vrcholovej časti budovaný relatívne veľmi odolnými triasovými kremencami a tak vyčnieva nápadne a strmo často aj s bralnými svahmi nad svoje okolie budované predovšetkým granodioritmi (t. j. „jadro“ pohoria Tribeč), je hrad Gýmeš výraznou dominantou pre široké nížinné okolie.

Studený hrad. Zvyšky opevnenia na skalnatom, kremencami budovanom, výbežku – hrebienku so strmými svahmi – vybiehajúcom juhozápadným smerom z južného svahu Dúňa. Asi 0,7 km pod hradom Gýmeš slúžilo na kontrolu ciest do sedla pod hradom. Na kremencovom podloží sú porasty kyslomilných dubových lesov s vresom obyčajným, chlpaňou chlpatou a smolničkou obyčajnou v podraste. Je tu dobre pozorovateľný vplyv extrémnych stanovištných podmienok na rast stromov.

Chránený areál Kostolianske lúky. Chránené územie na lúčnom úpätí Ploskej pri juhovýchodnom okraji Tribeča v Kostolianskej doline západne od Kostolian pod Tribečom vyhlásené v roku 2000 na ochranu kriticky ohrozených druhov rastlín v zriedkavom biotope lesostepnej vegetácie s veľkou biodiverzitou a výskytom xerotermných taxónov ako aj druhov z čeľade *Orchidaceae*. Areál je súčasťou rovnomenného územia európskeho významu a chráneného vtáčieho územia Tribeč (obe sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Chránený areál Huntácka dolina. Chránené územie v južnej časti Tribeča na rozhraní jeho podcelkov Zobor a Jelenec medzi Žiranmi a Podhoranmi vyhlásené v roku 2000 na ochranu ojedinelého geomorfologického fenoménu – fluviálne modelovanej časti doliny potoka Hunták,

odrážajúcej zmeny a podmienky evolúcie stredohorského reliéfu.

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Ponitrie. Chránené územie vyhlásené v roku 1985 v dvoch susediacich – geologicky a tým aj inak odlišných – horských celkoch Tribeč a Vtáčnik zhruba medzi Nitrou a líniou Prochoť – Podhradie pretiahnutého tvaru v dĺžke cca 55 km. **Tribeč**, ako jadrové pohorie, budujú najmä kryštalické bridlice, granodiority, vápence, dolomity a kremence. Jeho morfologicky osobitým a ojedinelým elementom sú 400 až 600 m vysoké nápadne čnejúce „hôrky" lemujúce jeho ústredný chrbát od východu (napr. Plieška, Dúň, Veľký Lysec, Ploská, Člnok – Hôrka – Skalka) i západu (napr. Veľká skala, Hrdovická, Háj, Tábor). Sú to kvesty, ktoré vznikli na uklonených vrstvách relatívne voči okoliu odolnejších hornín – kremencov a vápencov. Veľkým Tribečom dosahuje maximálnu nadmorskú výšku 829 m. V dôsledku toho väčšinu územia porastajú dubovo-hrabové a dubové, vo vyšších polohách i bukové lesy a zväčša teplomilné rastlinné spoločenstvá so vzácnymi druhmi, napr. peniažtek slovenský, hrdobárka páchnuca, hrachor benátsky, kosatec nízky, hlaváčik jarný, poniklec veľkokvetý, ľalia zlatohlavá. Zhruba na línii Veľké Pole – Radobica naň severovýchodným smerom nadväzuje vulkanické pohorie **Vtáčnik**, budované najmä andezitmi a ich pyroklastikami, dosahujúce výšku 1 346 m (vrch Vtáčnik). To je príčinou, že v ňom prevažujú bukové a bukovo-jedľové lesy, v najvyšších polohách bukové porasty krovitého vzrastu, tzv. listnatá „kosodrevina" s pôvodným smrekom a horskými druhmi (napr. mačucha cesnačkovitá, kamzičník rakúsky, chlpaňa lesná, iskerník platanolistý, prilbica moldavská a pozoruhodná škarda sibírska). Faunu CHKO reprezentujú: rys, mačka divá, jelenia, v nižších polohách srnčia a diviačia zver, hojná je introdukovaná danielia a muflónia zver. Vzácnymi dravcami sú tu: orol krikľavý, orol kráľovský, hadiar krátkoprstý a včelár obyčajný. Veľmi vzácny (vo Vtáčniku) je jariabok hôrny. V rámci CHKO leží viacero rôzne veľkých území európskeho významu (najrozsiahlejšie sú Vtáčnik na severnom konci a Zobor na južnom) a rozsiahlu centrálnu časť Tribeča s jeho západným okolím tvorí chránené vtáčie územie Tribeč (obe kategórie sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Podunajská pahorkatina. Rozsiahly geomorfologický celok v juhozápadnej časti Slovenska medzi Pezinkom a Trstínom na západe, Šahami a Štúrovom na východe, Sencom, Sereďou, Novými Zámkami a Dunajom na juhu s jazykovitými výbežkami k severu pozdĺž riek k Novému Mestu nad Váhom, Bánovciam nad Bebravou, Zlatým Moravciam, Pukancu a Sebechlebom, tvoriaci severnú a severovýchodnú časť Podunajskej nížiny. Na juhu susedí s Podunajskou rovinou, na západe ju ohraničujú Malé Karpaty a Považské podolie, zo severu do nej prenikajú ďalšie jadrové (Považský Inovec, Strážovské vrchy, Tribeč, Hornonitrianska kotlina) a na východe vulkanické geomorfologické jednotky (Pohronský Inovec, Štiavnické vrchy, Krupinská planina a Burda). Podunajská pahorkatina sa rozprestiera v oblasti dolných tokov Váhu, Nitry, Žitavy, Hrona a Ipľa (tvoriaceho s Dunajom na juhovýchode slovensko-maďarskú štátnu hranicu) v nadmorských výškach od 103 m (povyše ústia Ipľa do Dunaja) do zhruba 400 m (severovýchodne od Pukanca v cípe zabiehajúcom pozdĺž Sikenice hlboko do Štiavnických vrchov). Povrch pahorkatiny je hladko modelovaný, striedavo rovinný – na nivách a terasách vodných tokov (hliny, piesky, štrkopiesky) či sprašových tabuliach (spraše, sprašové hliny) – a mierne zvlnený až zvlnený – na širokých a plochých chrbtoch so svahmi plytkých i hlbokých dolín a úvalín na erózno-denudačne rozčlenených zvyškoch neogénnych morských a jazerných akumulácií (íly, piesky a štrky), proluviálnych kužeľoch pod úpätiami susediacich pohorí (ostrohranný skelet, zvetralé valúny), ostrovoch naviatych pieskov či vulkanických tufov alebo na miestach postihnutých nerovnomernými tektonickými pohybmi, ktoré sa prezentujú mozaikou lokálnych (zamočiarených) znížením a (zalesnených) vyvýšením a náhlymi (pravouhlými) zálomami riečnej siete. V dôsledku tejto pestrosti reliéfu so striedajúcimi sa nápadnými, prevažne severo-južným smerom pretiahnutými paralelnými vyvýšeninami a zníženinami sa člení pahorkatina na 11 geomorfologických podcelkov – dielčích pahorkatín (Trnavská, Nitrianska, Žitavská, Hronská a Ipeľská) a nív (Dolnovážska, Nitrianska, Žitavská, Hronská, Čenkovská a Ipeľská). Neogénne sedimenty, prekryté sprašami a sprašovými hlinami tvoria materskú horninu černozemí a hnedozemí, patriacim k najúrodnejším pôdam Slovenska. Okrem na nich pestovaných obilnín a olejnín tu má výborné prírodné podmienky a

dlhú tradíciu aj vinohradníctvo. Lesy sa prakticky nezachovali, s výnimkou miniatúrnych lokálnych zvyškov historických dúbrav či dubohrabín či ostrovov na menej úrodnom podloží (štrky, vulkanity). Na tektonické poruchy viazané prirodzené teplé a studené minerálne pramene (Dudince, Santovka, Levice, Piešťany) dopĺňajú umelé geotermálne pramene (vrty) (Štúrovo, Podhájska, Poľný Kesov).

Názvy zastávok s linkami ich opisu

Základný okruh
Upozornenie: V čase dozrievania gaštanov (október – november) je areál Jelenskej gaštanice ako aj zelená turistická značka, ktorá ňou vedie, pre verejnosť uzavretý.

1. Obec Kostoľany pod Tribečom
2. Cesty
3. Lesný hmyz
4. Lesnícke značenie
5. Jelenská gaštanica
6. Kyslomilné dubiny
7. Hrad Gýmeš
8. Xerotermné lúky
9. Turistické značenie
10. Studený hrad a horolezectvo
11. Čeriny na Studenom hrade
12. Lesné dreviny

Trasa smer Velčice
Upozornenie: Prechod mimo turistickej značky k zastávke 19 („Poľovníctvo“) pri hájovni pod Lyscom medzi zastávkami 17 a 20 je možný len so súhlasom vlastníka zvernice.

13. Prameň pod Kostolom sv. Juraja
14. Kostol sv. Juraja
15. Sv. Urban
16. Kostolianske lúky
17. Chránená krajinná oblasť Ponitrie
18. Veľký Lysec
19. Poľovníctvo
20. Velčické lúky
21. Obec Velčice

Trasa smer Ladice

22. Vresoviská
23. Vinohradníctvo
24. Z dejín obce Ladice
25. Obec Ladice

Trasa smer Jelenec

26. Lesné vtáky
27. Flóra a fauna vodných nádrží
28. Podzoborie
29. Obec Jelenec
30. Forgáčovský kaštieľ

Trasa smer Žirany

31. Lesníctvo
32. Vápenka v Žiranoch
33. Železničná trať v Žiranoch
34. Žirany

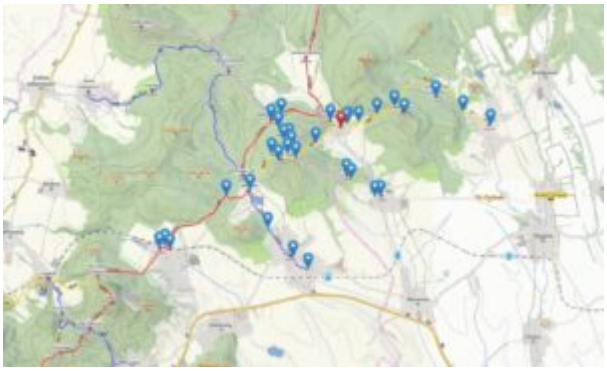

MAPY.CZ